

**AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI SƏHİYYƏ NAZİRLİYİ
AZƏRBAYCAN TİBB UNİVERSİTETİ**

Əlyazması hüququnda

İLHAM PİRİ OĞLU BAYRAMOV

**XRONİKİ B VƏ C VIRUS HEPATİTLƏRİNİN KOMPLEKS
MÜALİCƏSİNDƏ QISADALĞALI ULTRABƏNÖVŞƏYİ
ŞÜALARIN TƏTBİQİNİN EFFEKTİVLİYİNİN ÖYRƏNİLMƏSİ**

3221.01– «Yoluxucu xəstəliklər»

Tibb üzrə fəlsəfə doktoru alimlik dərəcəsi
almaq üçün təqdim edilmiş dissertasiyanın

AVTOREFERATI

Bakı – 2015

Dissertasiya işi Azərbaycan Tibb Universitetində yerinə yetirilmişdir.

Elmi rəhbər:

Əməkdar elm xadimi,

AMEA müxbir üzvi,

tibb üzrə elmlər doktoru, professor:

N.N.Əliyev

Rəsmi opponentlər:

tibb üzrə elmlər doktoru, professor:

N.M.Hüseynova

tibb üzrə fəlsəfə doktoru, dosent:

L.İ.Rüstəmov

Aparıcı müəssisə: Ə.Əliyev adına Azərbaycan Dövlət Həkimləri Təkmilləşdirilmə İnstitutu, Yoluxucu xəstəliklər kafedrası.

Dissertasiya müdafiəsi “_22_” 04_ 2015-ci il tarixdə saat “_”
Azərbaycan Tibb Universiteti nəzdindəki FD 03.012 Dissertasiya Şurasının
iclasında keçiriləcəkdir.

Ünvan: Az 1022, Bakı şəhəri., Bakıxanov küçəsi 23.

Dissertasiya ilə Azərbaycan Tibb Universitetinin kitabxanasında tanış
olmaq olar.

Avtoreferat “_” _____ 2015-ci il tarixində göndərilmişdir.

FD 03.012 Dissertasiya şurasının elmi katibi

tibb üzrə elmlər doktoru

N.H.Sultanova

İşin ümumi xarakteristikası

Mövzunun aktuallığı. Elmi-texniki tərəqqi, qravitasiya və maqnit sahəsi, statik sahə kimi fiziki amillərin təsirinin artması makroorqanizmlərin immunbioloji müqavimətinə həm əlverişli, həm də zərərli təsir göstərir. Digər tərəfdən bu amillər insanın immunbioloji reaktivliyinə mənfi təsir göstərərək, eyni zamanda viruslar və müxtəlif mikroorqanizmlərdə baş verən mutageniz hallarının artmasını stimula edir. Çox güman ki, bu amillərin dəyişilmələri mikroorqanizmlərdə transformasiya, transduksiya, rekombinasiya hallarının artmasına kömək etməklə, bütövlükdə mikroorqanizmlərin yeni növlərinin meydana çıxmasına səbəb olur [Ə.H.Vəliyev, 2009].

Ətraf mühitin müxtəlif fiziki amillərinin infeksiya və immunitet proseslərinə təsirinin öyrənilməsi keçən əsrin 50-ci illərindən başlayaraq aktual mövzu olmuşdur [H.H.Алиев, 1976; И.М.Алиев, 1989; В.Д.Григорьева, и др. 1995]. Postsovet məkanında çoxsaylı elmi tədqiqatlarla sabit və dəyişən maqnit sahəsi, elektromaqnit sahəsi, lazer şüalarının bir sıra somatik və yoluxucu xəstəliklərin müalicəsində tətbiqinin effektivliyi öyrənilmişdir [S.G.Hüseynova, 1996; Д.А.Алымкулов и др., 1996; С.А.Барламов и др.; 2000].

Ətraf mühitin daha bir fiziki amili kimi ultrabənövşəyi şüalanmanın tibbdə müalicə və profilaktik məqsədlə istifadə edilməsinə keçmiş Sovetlər Birliyində ötən əsrin 60-cı illərindən başlanmışdır [A.H.Обросов, 1968-76]. Sonrakı illərdə ultrabənövşəyi şüalanmanın xroniki tonzillit, revmatizm, qeyri-spesifik poliartrit, ürək-damar sistemi xəstəlikləri, dəri xəstəliklərinin müalicəsində istifadə edilməsinin effektivliyi haqqında məlumatlar qeydə alınır [B.Г.Бардов, 2000; А.А.Горлов и др.; 2000; Т.Г.Басиашвили и др., 2004; А.Берзой, 2004; А.Богадельникова, 2007; В.В.Мухин, 2009; Г.А.Залесская и др., 2009].

Virus hepatitləri hazırda bütün dünyada geniş yayıldığına görə səhiyyənin ciddi problemi olaraq qalmaqdadır [G.Farell, 2006; M.Alter, 2006, В.А.Кельцев и др., 2010]. В hepatit virusu virus mənşəli hepatitlərin ən çox yayılmış törədicilərindəndir, dünyada onunla 200 mln. insan yoluxmuşdur. Onların 350 min-də xroniki infeksiya inkişaf edir. Hər il hepatit B virusunun törətdiyi qaraciyər sirrozu və hepatosellülar karsinomadan 1 mln-a yaxın insan dünyasını dəyişir. Qaraciyərin birincili xərçənginin 80%-i BVH infeksiya ilə əlaqədardır. [И.П.Баранова, 2012; С.В.Барамзина, 2012].

C virus hepatiti 80% hallarda xroniki formaya keçir.

Ekspertlərin hesablamalarına görə Yer kürəsində C hepatit virusunun daşıyıcılarının sayı 700 mln-a çatır. Mütəxəssislərin hesablamalarına görə Yer kürəsində 170 mln. insan C hepatit virusuna yoluxmuşdur ki, bu da Yer kürəsi əhalisinin təqribən 3%-ni təşkil edir [X.Fons, 2006]. Kəskin CVH ilə xəstələnmə müxtəlif müəlliflərin məlumatlarına əsasən ildə 3-4 mln. hadisə təşkil edir. [M.Ziol, 2005; S.Wong, 2006]. Rusiya Federasiyasında kəskin C virus hepatiti ilə xəstələnmə əhalinin hər 100 min nəfərinə 19,3 hadisə, xroniki C virus hepatiti ilə xəstələnmə 93,8 hadisə təşkil edir [А.Г.Рахманова и др., 2007; И.Г.Никитин, 2009; Л.И.Николаева, 2010; М.Н.Ергина, 2012; С.И.Афтаева, 2012].

Xroniki B və C virus hepatitlərinin müasir dövrdə terapiyası heç də həmişə gözlənilən effekti vermir. Odur ki, xroniki B və C virus hepatitlərinin alternativ müalicə üsullarının işlənilib hazırlanması aktualıq kəsb edir.

Tədqiqatın məqsədi:

Xroniki B və C virus hepatitlərinin kompleks müalicəsində qısdaldığı ultrabənövşəyi şüa tətbiqinin effektivliyinin öyrənilməsidir.

Tədqiqatın vəzifələri:

Xroniki B və C virus hepatitli xəstələrdə qısdaldığı ultrabənövşəyi şüalanmanın:

1. Xəstəliyin kliniki gedişinə, yaxın və uzaq nəticələrinə;
2. Qaraciyərin funksional sınaqları və biokimyəvi göstəricilərinin dinamikasına;
3. Seroloji reaksiyaların dinamikasına;
4. Humoral və hüceyrə immunitetinin spesifik göstəricilərinə təsirinin öyrənilməsi.

Tədqiqatın elmi yeniliyi:

1. İlk dəfə olaraq xroniki B və C virus hepatitlərində qısdaldığı ultrabənövşəyi şüalanmanın seroloji, biokimyəvi və immunoloji göstəricilərin dinamikasına təsiri öyrənilmişdir;
2. İlk dəfə olaraq ümumi qəbul edilmiş müalicə üsulu ilə müqayisədə xroniki B və C virus hepatitlərinin kompleks müalicəsində qısdaldığı ultrabənövşəyi şüalanmanın tətbiqinin üstünlüyü təsdiq olunmuşdur.

Tədqiqatın praktik əhəmiyyəti:

1. Xroniki B və C virus hepatitli xəstələrin kompleks müalicəsində qısdaldığı ultrabənövşəyi şüalanmanın tətbiqinin effektivliyi onun seroloji, biokimyəvi və immunoloji göstəricilərin

dinamikasına müsbət təsiri ilə müəyyən edilmişdir.

2. Aparılan elmi tədqiqatların nəticələrinin təcrübi əhəmiyyəti xroniki B və C hepatitli xəstələrin ümumi qəbul edilmiş terapiyası ilə müqayisədə qısdalğalı ultrabənövşəyi şüalanmanın tətbiqinin üstünlüyü və səmərəliliyinin sübut olunmasıdır.

Dissertasiyanın müdafiəyə çıxarılan əsas müddəaları:

1. Xroniki B və C virus hepatitli xəstələrdə qısdalğalı ultrabənövşəyi şüalanmanın kliniki, seroloji, biokimyəvi və immunoloji göstəricilərin dinamikasına təsiri;

2. Xroniki B və C virus hepatitlərinin kompleks müalicəsində qısdalğalı ultrabənövşəyi şüalanmanın tətbiqinin effektivliyinin təyini;

3. Xroniki B və C virus hepatitli xəstələrin kompleks müalicəsinə qısdalğalı ultrabənövşəyi şüalanmanın istifadə olunması ilə yeni yanaşmanın təklif olunması;

Dissertasiyanın aprobeasiyası:

Dissertasiya işinin əsas nəticələri:

– Azərbaycan Tibb Universitetinin yoluxucu xəstəliklər kafedrasının iclaslarında [2006-2010-cu illər];

– Akademik N.N.Əliyevin anadan olmasının 70 illik yubileyinə həsr olunmuş elmi konfransda [Bakı, 2010];

– Türkdilli ölkələr və türk toplumlarının I Tibb konqresində [Bakı, 2011];

– Görkəmli mikrobioloq-alim, əməkdar elm xadimi, professor N.C.Əliyevin anadan olmasının 100 illik yubileyinə həsr olunmuş respublika elmi konfransında [Bakı, 2011] təqdim olunmuşdur.

Dissertasiyanın ilkin müzakirəsi və aprobeasiyası ATU-nun yoluxucu xəstəliklər kafedrasında [protokol № «04» 20 fevral 2013-cü il] və Azərbaycan Tibb Universitetinin FD 03.012 Dissertasiya Şurasının aprobeasiya komissiyasının iclasında [protokol № «10» 02 iyul 2014-cü il] keçirilmişdir.

Dərc olunmuş elmi işlər:

Dissertasiya materialları üzrə 6 elmi iş, o cümlədən 5 jurnal məqaləsi və 1 tezis nəşr olunmuşdur.

Dissertasiyanın həcmi və strukturu:

Dissertasiya kompyuterdə yığılaraq 150 səhifədə çap edilmişdir. 29 cədvəl və 24 şəkillə illüstrasiya olunmuşdur.

Dissertasiya girişdən, ədəbiyyat icmalından [I fəsil], tədqiqatın material və metodlarından [II fəsil], şəxsi tədqiqatlardan [IV fəsil], yekun

hissədən, nəticələrdən, praktik tövsiyələrdən, istifadə edilən ədəbiyyat mənbələri siyahısından ibarətdir. Dissertasiyanın yazılmasında 232 mənbədən istifadə edilmişdir. Onlardan 8 Azərbaycan, 137 rus və 87 əcnəbi alimlərə məxsusdur.

İŞİN MƏZMUNU

Tədqiqatın materialları və metodları. Tədqiqatın materialı kimi Azərbaycan Respublikası Səhiyyə Nazirliyinin Klinik Tibbi Mərkəzinin yoluxucu xəstəliklər şöbəsində “Xroniki B və C virus hepatiti” diaqnozu ilə müayinə və müalicə olunan 145 xəstənin müayinə məlumatlarından istifadə edilmişdir.

Tədqiqatlarda “Xroniki B virus hepatiti” (XBVH) diaqnozu təsdiq edilmiş 56 kişi (64,4%) və 31 qadın (35,6%) müayinə və müalicə olunmuşdur. Xroniki C virus hepatitinə görə müayinə və müalicə olunanların 41 nəfərini kişilər (70,7%) və 17 nəfərini isə qadınlar (29,3%) təşkil etmişlər. Müayinə olunanların orta yaş həddi XBVBH-li xəstələrdə 31,5+1,3, XCVH-li xəstələrdə isə 29,5+1,3 olmuşdur.

Nəzarət qrupu kimi praktik sağlam, xroniki B və C virus hepatiti olmayan 15 şəxs götürülmüşdür. Onlar 1 saylı şəhər klinik xəstəxanasına digər diaqnozlarla müraciət etmişlərdir.

B və C virus hepatitinin diaqnozunun dəqiqləşdirilməsi üçün klinik - laborator müayinələrə yanaşı;

1. Qanın biokimyəvi müayinəsi (alaninaminotransferaza (ALT), aspartataminotransferaza (AST), bilirubin;

2. B və C hepatit viruslarının markerlərinə görə qanın müayinəsi;

3. Ultrasəs müayinəsi də tətbiq edilmişdir.

Polimeraza zəncivari reaksiyası (PZR) vasitəsilə genetik müayinə “Sağlam aliə” özəl tibb mərkəzində aparılmışdır.

T- və B-limfositlərin miqdarı rozetka əmələgətirmə üsulu ilə təyin edilmişdir. Hüceyrələr Qoryayev kamerası vasitəsilə sayılmışdır. Bu məqsədlə 100 limfositə düşən «rozetkalar» sayılmış və ümumi T-limfositlərin faiz nisbəti təyin edilmişdir.

Qan zərdabında M və G sinif immunqlobulinlərinin səviyyəsi Mançiniyə görə agar gelində klassik radial diffuziya üsulunun köməyi ilə təyin edilmişdir.

Xroniki B və C virus hepatitli xəstələrdə hüceyrə və humoral immunitetin bəzi göstəriciləri V. Axundov adına Milli Elmi-Tədqiqat Tibbi Profilaktika İnstitutunun immunoloji və biofiziki tədqiqatlar

laboratoriyasında təyin edilmişdir.

Virus hepatitlərinin bazis terapiyasına pəhriz, yataq rejimi, çoxlu mayelərin C və B qrup vitaminlərin verilməsi aiddir. 5 nömrəli pəhriz təyin olunur.

Xəstəliyin xroniki formalarında qaraciyər protektorlarına, zülal preparatlarına, Seletin-hepa, Seletin 5-S məhlullarına, ödəqovuculara, ferment və immunoaktiv preparatlara üstünlük verilir.

Virus əleyhinə dərmanlar Adenin-arabinozid, nuklioizid preparatları, Lamivudin, Zeffiks (həb.) – gündə 100 mq (6 ay), və referon, interferon xəstəliyin orta ağır və ağır formalarında virusun aktiv replikasiyası vaxtı-qandan BHV DNT-si, CHV RNT-si tapılanda işlədilir.

Roferon A – 5 mln. Həftədə 3 dəfə dərialtına – 6 ay yeridilir.

Xroniki BVH-də 48 həftə ərzində həftədə 1 dəfə 180 mq (0,5 ml) α –

İnterferon (Peqasis) dərialtına yeridilir və Ribavirin (Rebetol) verilir.

Ribavirinin (Rebetol) 200 mq –lıq həbindən 75 kq-a qədər çəkisi olan xəstələrə gündə 1000 mq (2 həb səhər, 3 həb axşam), 75 kq-dan çox olduqda 6 həb (3 x 3) verilir.

CVH-də genotipə uyğunlaşdırılmış müalicə kursu belədir:

I genotipdə α – İnterferon (Peqasis) 180 mq (0,5ml) dəri altına +

Ribavirin (Rebetol) 1000-1200 mq/gün yəni 200 mq - dan 3 kapsuldan 2 dəfə (48 həftə).

II, III genotiplərdə α – İnterferon (Peqasis) 180 mq/həftə + Ribavirin

(Rebetol) 800mq/gün 24 həftə qəbul edilir.

Xroniki B və C virus hepatitlərinin kompleks müalicəsi kursuna ümumi qəbul edilmiş müalicə kursu ilə yanaşı qısdadqalı ultrabənövşəyi şüa terapiyasın daxil edilmişdir.

Müalicə kursu zamanı məlum dərmanlarla birlikdə qısdalğalı ultrabənövşəyi şüanın yerli təsiri nəticəsində toxumaların qanla təchizatı yaxşılaşır, damar keçiriciliyi artır və bu dərman maddələrinin hepatositlərə daha tez və effektiv təsir etməsinə imkan yaradır.

Xroniki B və C virus hepatitlərinin kompleks müalicəsində qısa dalğalı ultrabənövşəyi şüalanma mənbəyi kimi DPT 220 (Джек Рассел Терьер) lampasından qaraciyərin ön proyeksiyasına yer səthindən 1 m məsafədə olmaqla əvvəlcə 5, sonra isə 8 biodozada olmaqla 10 gün müddətində istifadə edilmişdir.

Statistik təhlil:

Tədqiqatın nəticələri çoxsaylı qruplarda t-Student (B və C), azsaylı qruplarda U-Uilkokson (XBVH bazis, XBVH bazis+UBŞ, XCVH bazis, XCVH bazis+UBŞ) keyfiyyət analizi χ^2 - Pirson proqramlar paketinin köməyi ilə statistik işlənmişdir.

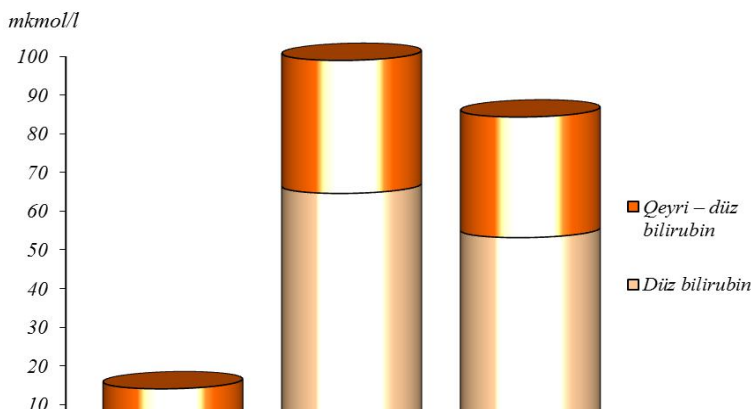
TƏTQIQATIN NƏTİCƏLƏRİ VƏ ONLARIN MÜZAKİRƏSİ

Qaraciyərin ölçüləri B virus hepatitli 20 xəstədə ($2,45 \pm 0,41\text{sm}$), C virus hepatitli 22 xəstədə ($2,64 \pm 0,32\text{sm}$) müşahidə edilmişdir ki, bu da statistik dürtüst fərq vermişdir ($p_1 < 0,05$).

Ümumi göstəricilərdən bilirubin həm B həm də C virus hepatitli xəstələrdə normadan dəfələrlə (BVH-də 7,4 dəfə CVH-da isə 6,3 dəfə) yüksək olmuşdur. Amma ümumilikdə orta göstəricilər bir-birindən statistik dürtüst fərqlənmişdir.

Düz bilirubin B virus hepatitli xəstədə normadan 15 dəfə, C virus hepatitli xəstədə 12,3 dəfə yüksək olur. BVH xəstələrdə 87 nəfərdən cəmi 2-də ($2,3 \pm 1,3\%$) CVH xəstələrdə isə 6 nəfərdə ($10,3 \pm 4,0\%$) norma sərhədlərini həddlərini keçməmişdir.

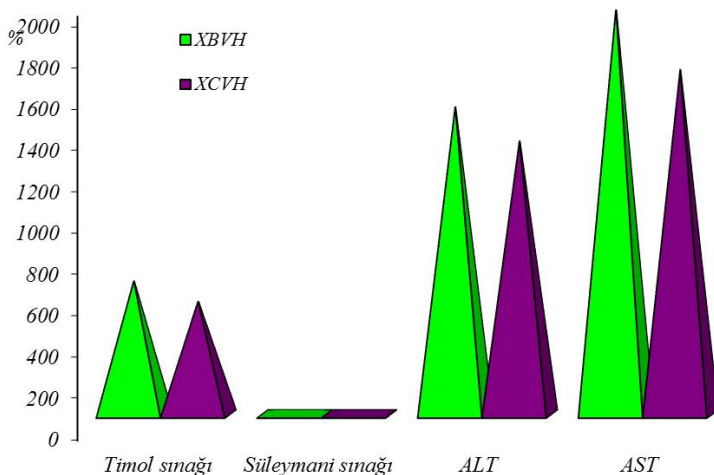
Qeyri – düz bilirubin xroniki B və C virus hepatitli xəstələrdə normadan təqribən 3,5 – 4 dəfə yüksək olmuşdur.

Şəkil 1. Xroniki B və C virus hepatitli xəstələrdə biokimyəvi göstəriciləri

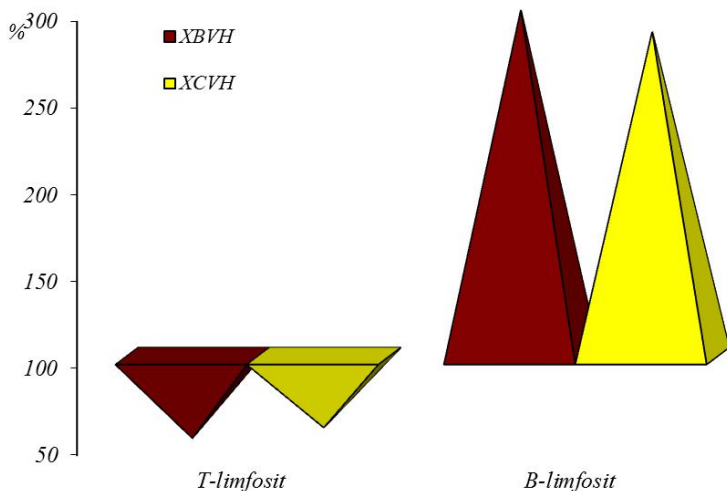
ALT- həm B, həm C virus hepatitli xəstələrdə orta hesabla uyğun olaraq 15,9 və 14,2 dəfə normadan yuxarı olmuşdur. Hər iki qrupda normal göstəricili xəstəyə rast gəlinməmişdir.

AST göstəricilərində də həmin tendensiya (dəyişiklik) müşahidə edilir. Belə ki, BVH xəstələrdə orta göstərici normadan 20,6 dəfə CVH xəstələrdə isə 17,7 dəfə yuxarı olub. C virus hepatitli olan cəmi 1 xəstədə ($1,7 \pm 1,7\%$) AST normanın yuxarı sərhəddini keçməmişdir. Bütün qalan hallarda həm ALT, həm AST, çox yüksək göstəricilərlə müşaiət olunmuşdur. Timol sınağı göstəricisi XBVBH və XCHV – li xəstələrdə 10 dəfədən də artıq olmuş, sülheymani sınağı göstəricisi norma daxilində olmuşdur.

Şəkil 2. Xroniki B və C virus hepatitli xəstələrdə biokimyəvi göstəriciləri.

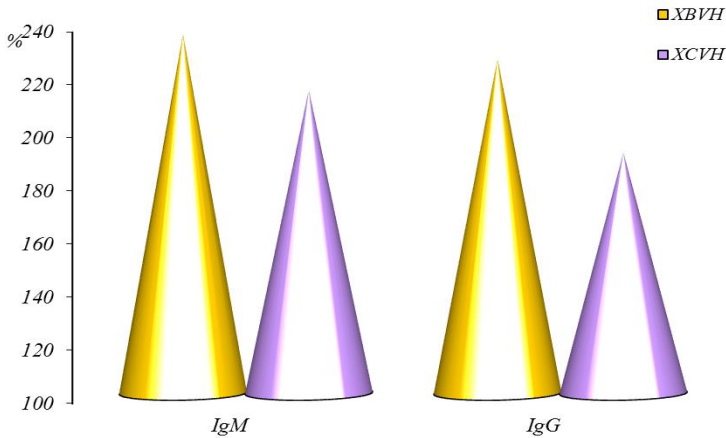
T-limfosit göstəriciləri müalicədən əvvəl 1,9 dəfə ($p < 0,001$) aşağıdırsa müalicə müddətində 26,6% ($p_0 < 0,001$) artmasına baxmayaraq bu göstərici norma səviyyəsinə qədər yüksələ bilməmişdir. Eyni fikri B-limfositlər haqqında da demək olar. Belə ki, orta göstərici müalicədən əvvəl normadan 3 dəfə ($p < 0,001$) yüksək idisə müalicə müddətində 14,7%

azalaraq normadan 2,5 dəfə yuxarı səviyyədə qərarlaşıb.

Şəkil 3. Xroniki B və C virus hepatitli xəstələrdə hüceyrə immunitet göstəriciləri.

Xroniki B virus hepatitli xəstələrdə humoral immunitetin spesifik göstəriciləri olan G və M sinif immunqlobulinlərinin miqdarı xroniki C virus hepatitli xəstələrə nisbətən bir qədər yüksək olmuşdur.

Şəkil 4. Xroniki B və C virus hepatitli xəstələrdə humoral immunitet göstəriciləri

Bazis terapiya təyin edilmiş xroniki B virus hepatitli xəstələrdə ümumi bilirubinin miqdarı müalicədən əvvəl 5 nəfərdə norma daxilində olmuş, müalicədən sonra 13 nəfərdə ümumi bilirubinin miqdarının normallaşması qeydə alınmışdır. Ümumi bilirubinin səviyyəsi müalicədən əvvəl normadan 7,5 dəfə artıq olmuşdur ($p < 0,001$) və müalicə başa çatdıqdan sonra normanı ötüb keçmə 4,1 dəfə təşkil etmişdir. ($p < 0,01$) və 45% civarında qeydə alınmışdır.

Bazis terapiyadan əvvəl düz bilirubinin səviyyəsi norma göstəricisindən 15,3 dəfə ($p < 0,001$), qeyri düz bilirubinin səviyyəsi isə 39 dəfə ($p < 0,01$) yüksək müəyyən edilmişdir. Müalicə kursu bitdikdən sonra qeyd olunan göstəricilərin uyğun olaraq 9,3 dəfə ($p_0 < 0,05$) və 1,7 dəfə ($p_0 < 0,001$) fərqlənməsi qeydə alınmışdır.

Bazis terapiya təyin olunmuş xroniki B virus hepatitli xəstələrdə qaraciyərin funksional sınaqları – timol sınağının göstəriciləri müalicədən əvvəl nəzarət qrupunun göstəricilərinə nisbətən 7,3 dəfə artıq olmuş ($p < 0,001$), süleymani göstəricisi isə 1,2 aşağı olmuşdur ($p < 0,001$). Müalicə kursu başa catandan sonra, timol göstəricisi müalicədən əvvəlki göstərici ilə müqayisədə 1,6 dəfə azalmış (38,9%) ($p < 0,001$), süleymani göstəricisi isə 1,1 dəfə artmışdır ($p_0 < 0,05$).

Qanda ALT və AST fermentlərinin səviyyəsinin bazis terapiya təyin olunmuş xroniki B virus hepatitli xəstələrdə müalicədən əvvəl və sonra təyini nəticələrinin müqayisəli təhlili göstərdi ki, müalicədən əvvəl və sonra ALT-nin səviyyəsi yalnız bir xəstədə norma daxilində olmuş, 38 nəfərdə normadan 14,8 dəfə yüksək olmuşdur ($p<0,001$). Müalicədən sonra bu göstərici bir qədər normallaşaraq 31,5% halda normadan statistik dürüst fərqlənərək artıq olmuşdur ($p_0<0,01$).

AST-nin səviyyəsi müalicə olunan xəstələrin 39 nəfərində müalicədən əvvəl 20,0 dəfə ($p<0,001$); müalicədən sonra isə 10,1 dəfə ($p_0<0,01$) artıq qeydə alınmışdır. Müalicədən əvvəl xroniki B virus hepatitli xəstələrdə zülalın miqdarının 14 nəfərdə, müalicədən sonra 21 nəfərdə norma daxilində olması müəyyən edilmişdir. Müalicədən əvvəl 25 nəfərdə müalicədən sonra 18 nəfərdə normadan aşağı olmuşdur ($p_0<0,05$).

Yalnız, bazis terapiya kursu alan XBVBH-li xəstələrdə qələvi fosfatazanın aktivliyi müalicədən əvvəl norma göstəricilərindən 1,9 dəfə az olmuş, ($p<0,001$), müalicədən sonra isə bu göstərici 1,1 dəfə olmaqla müalicədən əvvəlki göstəriciləri ötmüşdür, lakin bu statistik dürüst olmamışdır.

Xroniki B virus hepatitli xəstələrdə hüceyrə immunitetinin spesifik göstəriciləri –T– limfositlərin nisbi miqdarı bazis-terapiya almış xəstələrdə müalicədən əvvəl $33,5 \pm 0,7\%$, müalicədən sonra isə $42,4 \pm 0,8\%$ olmuşdur. B- limfositlərin nisbi miqdarı müalicədən sonra ($51,9 \pm 1,2\%$) müalicədən əvvəl qeydə alınmış göstəricilərlə müqayisədə statistik dürüst olaraq fərqlənmişdir ($p<0,001$). Bu göstəricilər nəzarət qrupunun göstəriciləri ilə müqayisədə statistik dürüst olaraq fərqli olmuşdur ($p<0,001$).

Hüceyrə immunitetinin göstəriciləri T-limfositlərin nisbi miqdarı müalicədən əvvəl və sonra xəstələrin 39 nəfərində normadan aşağı olmuşdur, B-limfositlərin nisbi miqdarı isə müalicədən sonra 39 nəfərdə normadan yüksək olmuşdur. Bazis terapiyadan əvvəl T – limfositlərin miqdarı normadan 1,9 dəfə ($p<0,001$), B – limfositlərin miqdarı isə 3,0 dəfə ($p<0,001$) artıq olmuşdur. Müalicədən sonra qeyd olunan göstəricilərin səviyyəsi uyğun olaraq 26,6% ($p_0 <0,001$) və 14,7% ($p_0 <0,001$) olmaqla müalicədən əvvəlki göstəricilərdən statistik dürüst fərqlənmişdir.

Qısadalğalı ultrabənövşəyi şüa terapiyası təyin edilmiş xroniki B virus hepatitli xəstələrdə ümumi, düz və qeyri-düz bilirubinin miqdarının müalicədən əvvəl nəzarət qrupunun göstəricilərindən uyğun olaraq 7,3 dəfə ($p<0,001$), 14,7 dəfə ($p<0,001$) və 3,7 dəfə ($p<0,01$) yüksək olduğu halda aparılan müalicədən sonra qeyd olunan göstəricilərin nəzarət qrupundan

fərqlənməsi statistik dürüst olaraq 2,0 , 3,4 və 1,3 dəfə təşkil etmişdir. Həmin göstəricilər müalicədən əvvəlki göstəricilərdən 3,7 dəfə ($p_0 < 0,01$), 4,3 dəfə ($p_0 < 0,001$) və 2,9 dəfə ($p_0 < 0,001$) azalmışdır.

Bazis terapiya kursu ilə yanaşı kompleks müalicədə qısdaldığı ultrabənövşəyi şüa terapiyası almış xəstələrdə müalicədən əvvəl timol və süleymani sınaqlarının göstəriciləri fərqli olmuşdur. Belə ki, timol göstəricisi nəzarət qrupu göstəricisindən 7,6 dəfə yüksək olduğu halda ($p < 0,001$), süleymani göstəricisi 1,2 dəfə aşağı olmuşdur ($p < 0,001$). Müalicə başa çatdıqdan sonra timol göstəricisi müalicədən əvvəlki göstəricidən 2,2 dəfə azalsa da ($p_0 < 0,001$) süleymani göstəricisi müalicədən sonra 1,1 dəfə yüksək olaraq qalmışdır ($p_0 < 0,001$).

Xroniki B virus hepatitli xəstələrdə qanda ALT, AST, zülalın miqdarının ultrabənövşəyi şüa terapiyasından əvvəl və sonra təyini nəticəsində müəyyən edilmişdir ki, müalicədən əvvəl 48 nəfər xəstədə ALT və AST-nin miqdarı normadan yüksək olmuşdur (16,7 və 21,0 dəfə olmaqla, $p < 0,001$).

Aparılan müalicənin sonunda artıq bu göstəricilərin normallaşması nəzərə çarpır və nəzarət qrupunun göstəricilərindən 8,0 və 7,1 dəfə artıq olunduğu görülür ($p < 0,001$). Aparılan müalicənin nəticəsində alınan göstəricilər müalicədən əvvəl təyin edilmiş göstəricilərdən 2,1 dəfə ($p_0 < 0,001$) və 3,0 dəfə ($p_0 < 0,001$) aşağı olmuşdur.

Bazis müalicə ilə yanaşı qısdaldığı UBŞ alan xəstələrdə T-limfositlərin göstəriciləri müalicədən əvvəl normadan 1,9 dəfə ($p < 0,001$) müalicə müddətində orta hesabla 38,7% artaraq ($p_0 < 0,001$) normadan 1,4 dəfə aşağı səviyyəyə qədər yüksəlmişdir.

B-limfositlər normadan 3 dəfə yuxarı olmuşdur ($p < 0,001$). B-limfositlərin orta göstəricisi müalicə müddətində 21,9% ($p_0 < 0,001$) azalmış və bazis müalicə fonunda alınmış orta göstəricidən 7,8% aşağı ($p_1 < 0,01$) səviyyəyə düşmüşdür.

Bazis terapiya ilə yanaşı qısdaldığı ultrabənövşəyi şüa terapiyası alan xroniki B virus hepatitli xəstələrdə hüceyrə immunitetinin spesifik göstəriciləri – T – və B- limfositlərin nisbi miqdarı nəzarət qrupu ilə müqayisədə müalicədən əvvəl $32,7 \pm 0,4\%$ və $61,3 \pm 0,5\%$ olduğu halda, müalicədən sonra $45,3 \pm 0,5$ və $47,8 \pm 0,9\%$ olmuşdur. Müalicədən əvvəlki, bazis müalicənin göstəriciləri eləcə də, nəzarət qrupunun göstəriciləri arasında statistik dürüst fərqlər olmuşdur ($p < 0,05$ $< 0,01$ $< 0,001$).

Xroniki C virus hepatitli xəstələrdə bəzi biokimyəvi göstəricilərin bazis terapiya kursundan əvvəl və sonra müqayisəsi statistik dürüst fərqləri

aşkar etmişdir. Ümumi bilirubinin müalicənin müxtəlif mərhələlərində alınmış göstəricilərinin təhlili göstərdi ki, müalicədən əvvəl xroniki C virus hepatitli xəstələrdə ümumi bilirubin 6,3 dəfə yüksək olmuş ($p_0 < 0,001$), aparılan bazis terapiya nəticəsində 2,6 dəfə ($p_0 < 0,001$) azalaraq 58,0% təşkil etmişdir. ($p_0 < 0,001$).

Xroniki C virus hepatitli xəstələrdə bazis terapiyadan əvvəl timol və süleymani sınaqlarının göstəricilərinin təhlili göstərdi ki, timol göstəricisi nəzarət qrupu ilə müqayisədə 6,1 dəfə artıq olduğu halda ($p < 0,001$), süleymani göstəricisi isə 1,1 dəfə aşağı qeydə alınmışdır ($p < 0,001$). Müalicədən əvvəlki göstəricilərlə müqayisədə timol göstəricisi 1,3 dəfə azalmış ($p_0 < 0,001$), süleymani göstəricisi isə 1,0 dəfə artmışdır, lakin bu artım statistik dürüst olmamışdır.

Bazis terapiya təyin edilmiş xroniki C virus hepatitli xəstələrdə ALT və AST-nin səviyyələrinin müqayisəli təhlilinin nəticəsində müalicədən əvvəl uyğun olaraq 13,6 ($p_0 < 0,001$) və 16,9 ($p_0 < 0,001$) dəfə normadan artıq olması müəyyən edilmişdir. Müalicə başa çatandan sonra göstərici azalaraq normadan 9,4 və 9,9 dəfə yüksək olmaqla uyğun olaraq 30,9% ($p_0 < 0,05$) və 41,2% ($p_0 < 0,05$) təşkil etmişlər.

Xroniki C virus hepatitli xəstələrdə qələvi fosfatazanın aktivliyi müalicədən əvvəl norma göstəricisindən 1,8 dəfə aşağı olmuş ($p < 0,001$), müalicə kursu bitdikdən sonra onun qələvi fosfatazanın aktivliyi 1,1 dəfə artmışdır ki, bu artım statistik dürüst olmamışdır.

Xroniki C virus hepatitli xəstələrdə hüceyrə immunitetinin bəzi spesifik göstəriciləri – T – limfositlərin nisbi miqdarının yalnız bazis-terapiya qəbul edənlərdə müalicədən sonra qeyd olunan göstəricilərin miqdarının nisbətən artması qeydə alınsa da (uyğun olaraq $44,4 \pm 0,7\%$; müalicədən əvvəlki $36,8 \pm 0,5\%$ -ə qarşı), B - limfositlərin nisbi miqdarında bir qədər azalma müşahidə olunur (müalicədən əvvəl – $57,8 \pm 0,8\%$, müalicədən sonra – $46,5 \pm 0,8\%$). Bu isə xroniki C virus hepatiti zamanı immunitetin xüsusilə B-hüceyrə həlqəsinin zədələnməsinin göstəricisidir.

Müalicədən əvvəl ümumi bilirubinin səviyyəsi 17 xəstədə (38,6%) norma daxilində, 12 xəstədə normadan artıq olmuşdur (41,4%). Müalicədən əvvəl ümumi bilirubinin səviyyəsi 6,3 dəfə ($p < 0,001$) normadan yüksək olduğu halda, müalicədən sonra bu göstərici 1,5-ə düşmüşdür ($p_0 < 0,001$).

Bazis terapiya ilə yanaşı qısdaldıqalı UBŞ terapiya təyin olunmuş xəstələrdə düz və qeyri düz bilirubinin miqdarı müalicədən əvvəl nəzarət qrupunun göstəricilərindən 11,6 dəfə ($p < 0,001$) və 3,8 dəfə

($p<0,01$) yuxarı olmuşdur. UBŞ terapiyadan sonra bu göstəricilərinin nəzarət qrupundan fərqlənməsi 2,5 dəfə ($p<0,001$) və 1 dəfə təşkil etmişdir. Qeyd olunan göstəricilər müalicədən əvvəl müəyyən edilmiş göstəricilərdən statistik dürust olaraq 4,6 və 3,6 dəfə aşağı düşmüşdür ($p<0,001$).

Xroniki C virus hepatitli xəstələrin kompleks müalicəsində bazis terapiya ilə yanaşı qısdalğalı UBŞ terapiyası tətbiq edildikdə qaraciyərin funksional sınaqları - timol və süleymani sınaqlarının göstəriciləri həm nəzarət qrupu, həm də müalicədən əvvəl və sonra fərqli olmuşdur. Belə ki, müalicədən əvvəl timol göstəricisi nəzarət qrupu ilə müqayisədə 6,8 dəfə artıq olmasına baxmayaraq ($p<0,001$), süleymani göstəricisi 1,2 dəfə aşağı olmuşdur ($p_0<0,001$). Müalicədən sonra timol göstəricisi müalicədən əvvəlki göstərici ilə müqayisədə statistik dürust olaraq 1,9 dəfə azalsa da ($p_0<0,001$), süleymani göstəricisi 1,1 dəfə artmışdır ($p_0<0,001$).

Qısdalğalı UBŞ terapiyası almış xroniki C virus hepatitli xəstələrdə ALT və AST fermentlərinin səviyyəsinin müalicədən əvvəl və sonra təyini ilə məlum olmuşdur ki, müalicədən əvvəl 14,8 ($p_0<0,001$) və 18,4 dəfə ($p_0<0,001$) normadan artıq olmuş, müalicədən sonra isə bu göstəricilər uyğun olaraq 5,7 ($p_0<0,01$) və 6,2 ($p_0<0,001$) dəfəyə qədər azalmışdır.

Bazis terapiya ilə yanaşı qısdalğalı UBŞ terapiya təyin olunmuş xroniki C virus hepatitli xəstələrdə hüceyrə immunitetinin spesifik göstəricilərinin T-və B-limfositlərin nisbi miqdarı normadan 1,7 ($p_0<0,001$) və 2,9 dəfə ($p_0<0,001$) yüksək olmuşdur. Müalicədən əvvəl 29 xəstədə T-limfositlərin miqdarı normadan aşağı olmuşdur. Müalicədən sonra isə onlarda B-limfositlərinin miqdarı normanı keçmişdir və uyğun olaraq 28,5% ($p_0<0,001$) və 28,6% ($p_0<0,01$) olmuşdur. Göründüyü kimi bazis terapiya ilə müqayisədə UBŞ terapiyası alan xəstələrdə T- və B-limfositlərin miqdarı daha çox artmış və normaya yaxınlaşmışdır.

Bazis terapiya ilə yanaşı qısdalğalı ultrabənövşəyi şüa terapiyası təyin edilmiş xroniki C virus hepatitli xəstələrdə hüceyrə immunitetinin spesifik göstəricilərindən T-limfositlərin nisbi miqdarı müalicədən sonra xeyli artmış ($47,5 \pm 0,9\%$) və müalicədən əvvəl müəyyən edilən göstəricidən xeyli fərqlənmişdir. Bundan fərqli olaraq B – limfositlərin nisbi miqdarında müalicədən sonra nisbətən azalma qeyd olunmuşdur, $42,3 \pm 0,9\%$ sonra $59,3 \pm 0,9\%$ -a qarşı). Bu xroniki C virus hepatiti zamanı hüceyrə immunitetinin B həlqəsinin gərginləşdiyini göstərir. Həm müalicədən əvvəl və sonra, həm də nəzarət qrupunun göstəriciləri arasında müəyyən edilən fərqlərin statistik dürustlüyü $p<0,01$ və $p<0,001$ intervallarında olmuşdur.

Bazis terapiya ilə birlikdə qısdaldığı UBŞ terapiyası təyin edilmiş xroniki B virus hepatitli xəstələrdə humoral immunitetin spesifik göstəriciləri – G və M - sinif immunqlobulinlərin miqdarı müalicədən əvvəl nəzarət qrupunun göstəricilərindən uyğun olaraq 2,2 ($p<0,001$) və 2,4 ($p<0,001$) dəfə yüksək olmuşdur. Müalicədən əvvəl bu göstəricilər 28,1% və 33,3% azalmaqla müalicədən əvvəlki göstəricilərdən 1,4 dəfə ($p_0<0,001$) və 1,5 dəfə ($p_0<0,001$) azalmışdır.

Bazis müalicə alan C virus hepatitli xəstələrdə IgM və IgG göstəriciləri normadan orta hesabla 2,1 ($p<0,001$) və 1,9 ($p<0,001$) dəfə yüksək səviyyədə idisə müalicə müddətində 21% ($p_0<0,001$) və 12,5% ($p_0<0,001$) azalmışdır. Keyfiyyət analizinin nəticələrini araşdırarkən məlum olur ki, yalnız 1 xəstədə ($3,4 \pm 3,4\%$) IgM göstəricisi norma səviyyəsinə düşmüş, qalan bütün xəstələrdə normadan yuxarı qalxmışdır.

Xəstələrdə sağalma klinik və laborator göstəricilərin dinamikasına əsasən müəyyən edilmişdir. Klinik olaraq B və C virus hepatitlərinə xas simptomların itməsi, laborator göstəricilərdən virus antigenlərinin (HBsAg, HBcAg aşkar olunmaması, anti-HBs IgM, anti-HVC IgM-in azalması və müvafiq olaraq IgG-nin artması), biokimyəvi göstəricilərdən (ALAT, ASAT, qələvi fosfataza aktivliyinin, xolesterin, ümumi bilirubinin və fraksiyaları (düz və qeyri-düz), zülal, timol və süleymani sınaqlarının normaya maksimum yaxınlaşması və humoral (M və G sinif immunqlobulinləri) və hüceyrə (T- və B-limfositlər) immuniteti göstəricilərinin artması əsas götürülmüşdür.

Beləliklə, aparılan elmi tədqiqatların nəticələri belə qənaətdə gəlməyə imkan verir ki, xroniki B və C virus hepatitlərinin kompleks müalicəsində qısdaldığı ultrabənövşəyi şüalanmanın tətbiqi qaraciyərin funksional sınaqları və biokimyəvi göstəricilərin dinamikasına müsbət təsir göstərir. Eyni zamanda seroloji markerlərin dinamikasında da yaxşılaşma qeyd olunur. Alınan nəticələr əsasında xroniki B və C virus hepatitlərinin kompleks müalicəsində ultrabənövşəyi şüalanma ilə aparılan müalicənin effektivliyi humoral və hüceyrə immunitetinin bəzi göstəricilərinin dinamikada yaxşılaşması ilə təsdiq olunmuşdur. Qeyd olunanlar xroniki B və C virus hepatitlərinin kompleks müalicəsində qısdaldığı ultrabənövşəyi şüalanma ilə aparılan müalicənin ümumi qəbul edilmiş müalicə üsulu ilə müqayisədə üstünlüyünü sübut etmişdir ki bu da təklif olunan yanaşmanın tibbi-sosial və iqtisadi səmərəsini göstərir.

NƏTİCƏLƏR

1. Xroniki B və C virus hepatitlərinin kompleks müalicəsində qısdaldığı ul trabənövşəyi şüalanmanın tətbiqinin ümumi qəbul edilmiş müalicə ilə müqayisədə üstünlüyü və səmərəsi kliniki, biokimyəvi və immunoloji meyarlar əsasında müəyyən edilmişdir.
2. Bazis terapiya təyin olunmuş xroniki B virus hepatitli 39 xəstənin 14-də ($35,9 \pm 7,7\%$), xroniki C virus hepatitli 29 xəstənin 9 nəfərində ($31,0 \pm 8,6\%$) klinik sağalma qeydə alınmışdır. Müalicədə bazis-terapiya ilə yanaşı qısdaldığı ul trabənövşəyi şüa terapiyası qəbul etmiş xroniki B virus hepatitli 48 xəstənin 28-də ($58,3 \pm 7,1\%$), ($\chi^2=4,31$; $p<0,05$) və xroniki C virus hepatitli 29 xəstənin 17-sində ($58,6 \pm 9,1\%$), ($\chi^2=4,06$; $p < 0,05$) kliniki təzahürlərin müsbət dinamikası müşahidə olunmuşdur.
3. Bazis terapiya ilə müqayisədə qısdaldığı ul trabənövşəyi şüa terapiyası tətbiq edilən xroniki B virus hepatitli xəstələrdə ümumi bilirubin müalicədən əvvəlki göstəricilərdən $70,1$ mkmol/l (3,7 dəfə), ALT-nin səviyyəsi $139,9$ mmol/l.s (2,1 dəfə) və AST-nin səviyyəsi $171,3$ mmol/l. (3,0 dəfə) azalmışdır. Xroniki C virus hepatitli xəstələrdə qeyd olunan göstəricilər uyğun olaraq $63,3$ mmol/l (3,4 dəfə); $146,2$ mmol/l.s (2,6 dəfə) və $148,9$ mmol/l.s (2,9 dəfə) təşkil etmişdir.
4. Qısdaldığı ul trabənövşəyi şüa terapiyası alan xroniki B virus hepatitli xəstələrdə müalicədən əvvəl İgG səviyyəsi nəzarət qrupu ilə müqayisədə $14,0$ q/l (2,2 dəfə), İgM səviyyəsi isə $1,42$ q/l (2,4 dəfə) dəfə artıq olmuş, müalicədən sonra isə müalicədən əvvəlki göstəricilərlə müqayisədə uyğun olaraq $7,1$ q/l (1,4 dəfə) və $0,82$ q/l (1,5 dəfə) azalmışdır. Xroniki C virus hepatitli xəstələrdə İgG və İgM səviyyələri nəzarət qrupu göstəriciləri ilə müqayisədə $10,5$ q/l (1,9 dəfə) və $1,22$ q/l (2,2 dəfə) yüksək olmuş, müalicə kursu başa çatdıqdan sonra müalicədən əvvəlki göstəricilərlə müqayisədə uyğun olaraq $4,9$ q/l (1,3 dəfə) və $0,6$ q/l (1,4 dəfə) aşağı düşmüşdür.
5. Bazis terapiya ilə yanaşı qısdaldığı ul trabənövşəyi şüa terapiyası təyin olunmuş xroniki B virus hepatitli xəstələrdə B- limfositlərin nisbi miqdarı müalicədən əvvəl nəzarət qrupu ilə müqayisədə $40,9\%$ (3,0 dəfə) artıq olmuş, T-limfositlərin miqdarı isə $30,0\%$ (1,4 dəfə) aşağı olmuşdur. Müalicə bitdikdən sonra T-limfositlərin

sayı 12,6% (1,4 dəfə) artmış, B –limfositlərin isə 13,5% (1,3 dəfə) azalmışdır.

Bazis terapiya ilə yanaşı qısdalğalı şüa qəbul etmiş xroniki C virus hepatitli xəstələrdə T- limfositlərinin miqdarı müalicədən əvvəl nəzarət qrupu ilə müqayisədə 25,7% (1,7 dəfə) aşağı olmuş, B- limfositlərinin miqdarı isə əksinə 38,9% (2,9 dəfə) artmışdır. Müalicədən sonra T- limfositlərinin miqdarı əvvəlki göstəricisi ilə müqayisədə 10,5% (1,3 dəfə) artmış, B- limfositlərinin miqdarı isə 17,0% (1,4 dəfə) azalmışdır.

PRAKTİK TÖVSIYƏLƏR

1. Xroniki B və C virus hepatitli xəstələrin kompleks müalicəsində qısdalğalı ultrabənövşəyi şüa terapiyasının effektivliyinin monitorinqi məqsədi ilə tədqiqatda işlədiyimiz biokimyəvi, seroloji, humoral və hüceyrə immunitetinin göstəricilərinin müalicədən əvvəl və sonra təyini tövsiyə olunur.
2. Aparılan tədqiqatlar nəticəsində xroniki B və C virus hepatitlərinin kompleks müalicəsində ümumi qəbul edilmiş müalicə sxemi ilə yanaşı qısdalğalı ultrabənövşəyi şüalanmanın tətbiqi məqsədəuyğundur.
3. Xroniki B və C virus hepatitlərinin kompleks müalicəsində bazis terapiya ilə yanaşı 10 gün ərzində qaraciyərin ön proyeksiyasına 10 dəq. olmaqla yer səthindən 1m məsafədə əvvəlcə 5, sonra isə 8 bidoza olmaqla DPT-220 lampası ilə qısdalğalı ultrabənövşəyi şüa terapiyasının tətbiqi tövsiyə olunur.

Dissertasiyanın mövzusu üzrə nəşr olunmuş elmi işlərin siyahısı

1. B virus hepatitinin kompleks müalicəsində ultrabənövşəyi şüaların tətbiqinin hüceyrə immunitetinin vəziyyətinə təsiri //Azərbaycan təbabətinin müasir nailiyyətləri, 2011, № 4, (səh.46-48) (məqalə).
2. B virus hepatitinin kompleks müalicəsində qısa dalğalı ultrabənövşəyi şüaların hüceyrə immunitetinin vəziyyətinə təsiri. /Türkdilli ölkələr və türk toplumlarının I Tibb konqresinin materialları, Bakı, 2011, (səh.157-158) (tezis).
3. Ultrabənövşəyi şüalanmanın müalicə-profilaktik məqsədlə tətbiqi tarixindən //Sağlamlıq, 2012, № 2, (səh.166-169)

(məqalə).

4. 4. “Новый подход к комплексному лечению хронического вирусного гепатита С“. //Журнал «ГИГИЕНА, ЭПИДЕМИОЛОГИЯ ЖЭНЕ ИММУНОБИОЛОГИЯ», 2014 № 1, (стр. 23-26), (г. Алматы) (статья).
5. Влияние ультрафиолетового облучения на динамику некоторых иммунологических показателей при остром вирусном гепатите В.// Биомедицина, 2012, № 3 (стр 15-17) (Соавт. Н.Н.Алиев, С.М. Багирова. Н. Н. Алиева) (статья).
6. Xronik C virus hepatitinin kompleks müalicəsində ultrabənövşəyi şüalanmanın tətbiqinin effektivliyinin kliniki-biokimyəvi, virusoloji və immunoloji meyarlarının tədqiqi. //Azərbaycan Tibb Jurnalı, 2012 № 4 (səh. 16-18) (həmmüə. N. N. Əliyev , N. N. Əliyeva) (məqalə).

БАЙРАМОВ И.П

**ИЗУЧЕНИЕ ЭФФЕКТИВНОСТИ ПРИМЕНЕНИЯ
КОРОТКОВОЛНОВЫХ УЛЬТРАФИОЛЕТОВЫХ ЛУЧЕЙ В
КОМПЛЕКСНОМ ЛЕЧЕНИИ ХРОНИЧЕСКИХ ВИРУСНЫХ
ГЕПАТИТОВ В И С**

РЕЗЮМЕ

Цель настоящего исследования сводилась к изучению эффективности применения коротковолновых ультрафиолетовых лучей в комплексном лечении хронических вирусных гепатитов В и С.

В работе использованы серологический, биохимический, иммунологический и генетический методы исследований.

У 145 больных с хроническим гепатитом В и С изучена эффективность применения коротковолновых ультрафиолетовых лучей в комплексном лечении хронических гепатитов В и С.

Впервые было изучено влияние коротковолновых ультрафиолетовых лучей на динамику клинических, серологических, биохимических и иммунологических показателей.

Впервые на основании серологических, биохимических и иммунологических маркеров доказана эффективность применения коротковолновых ультрафиолетовых лучей в комплексном лечении хронических гепатитов В и С.

Установлено, что применение коротковолновых ультрафиолетовых лучей оказывает положительное действие на динамику функциональных проб печени и некоторых биохимических показателей.

Выявлено, что применение коротковолновых ультрафиолетовых лучей в комплексном лечении хронических вирусных гепатитов В и С, приводит к улучшению динамики некоторых показателей гуморального и клеточного иммунитета.

На основании полученных результатов доказана эффективность и преимущество коротковолновых ультрафиолетовых лучей в комплексном лечении хронических вирусных гепатитов В и С по сравнению с базис-терапией.

BAYRAMOV I.P

STUDY THE EFFICIENCY OF USING OF SHORT-WAVE ULTRAVIOLET RAYS IN THE COMPLEX TREATMENT OF CHRONIC VIRAL HEPATITIS B AND C

SUMMARY

The aim of present investigation was to study of efficiency of using of short – wave ultraviolet rays in the complex treatment of chronic viral hepatitis B and C.

In this work the serological, biochemical, immunological and genetic methods have been used.

The efficiency of using of short-wave ultraviolet rays in the complex treatment of chronic viral hepatitis B and C at 145 patients with chronic viral hepatitis B and C has been investigated.

For the first time the action of short-wave ultraviolet rays to dynamics of serological, biochemical and immunological rates was studied.

For the first time on the basis of serological, biochemical and immunological markers the efficiency of using of short-wave ultraviolet rays in the complex treatment of chronic viral hepatitis B and C was detected.

It was determined that the use of short-wave ultraviolet rays influence the positive action to dynamics of functional tests of liver and some biochemical rates.

It was detected that the use of short-wave ultraviolet rays in the complex treatment of chronic viral hepatitis B and C leads to increasing of dynamics of some immunological rates of humoral and cell immunity.

On the basis of given results the efficiency and advantage of using of short-wave ultraviolet rays in the complex treatment of chronic viral hepatitis B and C has been proved in comparison with basis – therapy.

МИНИСТЕРСТВО ЗДРАВООХРАНЕНИЯ
АЗЕРБАЙДЖАНСКОЙ РЕСПУБЛИКИ
АЗЕРБАЙДЖАНСКИЙ МЕДИЦИНСКИЙ УНИВЕРСИТЕТ

На правах рукописи

ИЛЬХАМ ПИРИ оглы БАЙРАМОВ

**ИЗУЧЕНИЕ ЭФФЕКТИВНОСТИ ПРИМЕНЕНИЯ КОРОТКО-
ВОЛНОВЫХ УЛЬТРАФИОЛЕТОВЫХ ЛУЧЕЙ В КОМПЛЕКС-
НОМ ЛЕЧЕНИИ ХРОНИЧЕСКИХ
ВИРУСНЫХ ГЕПАТИТОВ В И С**

3221.01 – «Инфекционные болезни»

А В Т О Р Е Ф Е Р А Т

диссертации на соискание ученой степени
доктора философии по медицине

БАКУ - 2015